

SESSIÓ 2: Relacions internacionals i estratègies d'internacionalització (dissabte 8 de maig de 2021, 9:30 -11h)

El politòleg especialitzat en els estats bàltics Jordi Arrufat, i un dels organitzadors de la Via Bàltica i convidat internacional en representació d'Estònia, Ülo Laanoja, van presentar el segon workshop del Congrés, sobre relacions internacionals i estratègies d'internacionalització.

La sessió es va centrar en analitzar les estratègies d'èxit de les repúbliques bàltiques pel que fa a la internacionalització dels seus conflictes, remarcant la importància d'aprofitar les finestres d'oportunitat i els errors de l'enemic. En aquest sentit, Arrufat va desaconsellar abocar tots els esforços paradipломàtics en un o dos països quant a possibles reconeixements i sí aprofitar la potència de la diàspora a l'estranger tot adoptant una visió basada en la *realpolitik* que inclogui l'ús del *soft power* o poder tou. Finalment, com a conclusió, Arrufat va afirmar que l'activitat diplomàtica és essencial per rebre suports i reconeixements internacionals, però no per implementar la independència, en tant que aquesta és una tasca interna que s'ha de fer al territori.

Per part seva, Laanoja va relatar com a Estònia, malgrat partir d'una situació inicial de reduït suport internacional, la situació de repressió va acabar donant ales al moviment independentista i reforçant la seva legitimitat a ulls de la comunitat internacional. I això en un context en què les accions de l'exèrcit soviètic creaven una situació de repressió i control molt dura, i a més en un moment de creixents dificultats econòmiques, atur elevat i discriminació lingüística.

L'interès geopolític inicial de les potències occidentals per evitar la dissolució de la Unió Soviètica no feia fàcil un reconeixement, especialment per por a una desestabilització interna o inclús una guerra civil en un país amb el principal arsenal nuclear del món. Amb tot, tal i com relatà Laanoja, el poble estonià va acabar tirant endavant, en tant que estava disposat a fer el que fos necessari, i va assumir els costos individuals i col·lectius que calgueren per assolir els seus objectius d'alliberament nacional, i amb això, uns estàndards de vida millors.

CONTEXT HISTÒRIC

Els estats bàltics van ser capaços de crear una narrativa adreçada al públic internacional, basada en el "valent David" que va lluitar i en última instància va aconseguir vèncer el "Goliat" imperial i totalitari, contribuint amb això a "alliberar el món de l'amenaça soviètica". En aquest sentit, segons aquesta narrativa, es volien independitzar també per unir-se "al món lliure", concretament "accedint a UE i l'OTAN", assolint la independència a través d'accions visualment potents i no-violentes, com la Via Bàltica, i també, en el cas de Lituània i Letònia, pagant el cost de vides civils en els fets del gener de 1991. Aquesta narrativa finalitza amb que el món inicialment no els escoltava, però per sort "la valenta Islàndia els va rescatar" a través del seu suport i reconeixement, i els bàltics, finalment, esdevingueren lliures.

Certament, els estats bàltics havien decidit alliberar-se, però ningú parlava de l'OTAN i la UE en un primer moment. Els seus objectius eren restablir la seva independència per autogestionar-se com a països lliures. Però fins i tot quan Lituània es va avançar als altres dos estats a l'hora de declarar la seva independència el març de 1990, ningú no la va reconèixer, i va ser un estat de facto i un territori en disputa durant més d'un any mentre patia el boicot de Moscou. Lituània va aguantar i resistir gràcies a la solidaritat dels altres dos estats bàltics i, sobretot, de la tossuderia de la seva població.

Llavors, com van aconseguir el reconeixement internacional Lituània i els altres dos estats bàltics? L'agost de 1991 hi va haver un cop d'estat fracassat a Moscou, que va generar en última instància la fi de la pròpia URSS pocs mesos després, i que va facilitar el reconeixement internacional de la restauració de la independència dels bàltics.

Tenint en compte això, la pregunta és: l'activitat diplomàtica dels bàltics va ser crucial aquells anys? La clau és que eren estats que havien existit prèviament i que legalment a ulls d'algunes potències occidentals mai van deixar d'existir, cosa que va fer fàcil plantejar la qüestió de la independència dels bàltics en l'àmbit internacional com a restitució. Aquest és un punt rellevant a l'hora de situar la seva activitat diplomàtica en una esfera diferent en comparació amb altres casos a Europa, com Catalunya o Escòcia.

La majoria dels països democràtics del món, inclosos els Estats Units, van continuar reconeixent sobre el paper l'existència *de iure* dels estats bàltics des de l'ocupació soviètica el 1944. Per això, amb l'auge del moviment independentista a finals dels anys 80, els líders dels bàltics van pensar, erròniament, que com que els EUA eren el gran enemic de l'URSS i havien mantingut relacions diplomàtiques oficials amb representants dels països bàltics a la diàspora, per força haurien de reconèixer la restauració de la seva independència de forma immediata.

Malgrat que no va anar així, aquesta circumstància va donar a les delegacions bàltiques un marge d'actuació en l'àmbit internacional durant les dècades de l'ocupació soviètica. Per començar, els EUA van concedir subvencions a les delegacions bàltiques com a fons de subsistència per a la seva activitat diplomàtica, a més de donar-los accés a les reserves d'or estatals dels bancs americans.

Però, per què no es varen reconèixer els estats bàltics fins a la dissolució de l'URSS, tot i que mantenien un cert nivell de relacions diplomàtiques? Per una qüestió de *realpolitik*: els EUA es volien assegurar que Gorbatxov complia les seves promeses quant a reducció d'armament nuclear de l'URSS, mentre alhora no posava traves a la invasió dels EUA a Iraq de l'any 1991. Així, com de costum, la *realpolitik* va imposar-se en un primer moment als valors i principis democràtics pregonats públicament pels líders occidentals. Irònicament, mentre l'administració nord-americana havia donat suport constant a la continuïtat estatal dels bàltics durant dècades, va començar a titubejar seriosament en la seva estratègia just en el moment en què la restauració de la independència dels bàltics esdevenia una possibilitat real.

Les notícies que arribaven d'Alemanya o França no eren gaire més esperançadores per als països bàltics: "Absteniu-vos de sacsejar el vaixell de Gorbatxov", va dir Helmut Kohl, canceller

alemany entre 1982 i 1998. En un sentit similar, el president de la República Francesa entre 1991 i 1995, François Mitterrand, va arribar a afirmar que "els lituans ho destruiran tot; quasi mai no han estat independents. Aquesta gent és lamentable". Així, en relació a la qüestió bàltica, les potències occidentals van prioritzar en un primer moment la seva relació amb Moscou.

Per sort, els bàltics no només van cultivar relacions diplomàtiques amb les grans potències occidentals, sinó que també van fomentar vincles amb altres països com ara Islàndia, que va ser el primer país a reconèixer la independència de Lituània el febrer de 1991, amb una declaració formal del Parlament del país. És important detallar que el reconeixement va arribar el febrer del 1991, abans del cop d'estat a Moscou l'agost de 1991. Així, la primera potència en reconèixer la independència de Lituània va ser França, que va esperar a fer-ho dies després del cop de l'agost.

Per què ho va fer Islàndia? Per una combinació de *realpolitik* i *soft power*, però també degut a la personalitat del seu Ministre d'Exteriors, Jón Baldvin Hannibalsson, que va visitar els tres països per expressar el seu suport i fer pujar la moral de la població. Pel que fa als interessos del país, Islàndia no depenia tant del mercat soviètic per vendre el seu peix com ho havia estat en el passat, i tot i que la indústria pesquera igualment va pressionar el Govern Islandès perquè adoptés una posició més conservadora, les autoritats no varen cedir. Com va dir Hannibalsson: "Islàndia sempre dona suport a David contra Goliath", i l'opinió pública islandesa va donar un gran suport als estats bàltics, un factor determinant. No menys important, els germans de Hannibalsson havien estudiat a Moscou i Varsòvia en el passat i havien estat en contacte amb la dissidència soviètica.

Un altre actor que sens dubte va tenir un paper clau va ser França: va ser la primera potència occidental a reconèixer la restauració de la independència i la seguirien altres països del sud d'Europa com Espanya i Itàlia, fins i tot abans que els EUA. A Mitterrand no li agradava la tossuderia bàltica, ell estava convençut que posaven la pau mundial en joc, però va enviar igualment el seu ministre d'Affers Exteriors als països bàltics per signar el reconeixement de les repúbliques abans que ningú. La diplomàcia bàltica hi havia dedicat una feina molt intensa a treballar les relacions amb París, fet que va donar els seus fruits.

Líders bàltics com ara el lituà Landsbergis van visitar París almenys una vegada, i quan parlava amb la premsa, sempre esmentava tots els col·lectius francesos que donaven suport a la restauració dels estats bàltics, ja que sabia que la batalla no només es lluirava a les oficines del govern, sinó també als cors i les ments de la població civil. De nou, igual que a Islàndia, la combinació del *soft* i el *hard power*, l'*smart power* va ser clau per al seu reconeixement.

Finalment, però no menys important, hi va haver un altre actor crucial, sense el què probablement el resultat hagués estat diferent: Boris Ieltsin. Ell plantejava la qüestió de la Federació Russa dins de l'URSS com una entitat que aspirava a esdevenir un estat independent, una tensió interna al cor de l'imperi -a la qual la rivalitat entre Ieltsin i Gorbatxov jugava un paper cabdal- i que en última instància va precipitar els esdeveniments a la resta de repúbliques soviètiques.

L'acció diplomàtica dels moviments d'independència dels bàltics a finals dels 80 i fins l'any 1991 ofereix una sèrie de lliçons útils per al procés d'independència de Catalunya, algunes de les quals ja es posen en pràctica o es duen a terme discretament. Una d'aquestes és aprendre de la diversificació d'actius internacionals dels països bàltics tant el 1991 com el 1920. Si només s'haguessin centrat en els EUA o el Regne Unit i haguessin obviat Islàndia o França, el resultat no hagués sigut tan efectiu.

Un altre requisit és estar alerta pel que fa a grans moments clau a nivell mundial i actuar en conseqüència. Cal reconèixer les finestres d'oportunitat i haver teixit una xarxa d'intel·ligència per anticipar-se a les demandes de països estrangers de cara a negociacions per aconseguir el seu suport. En aquest sentit, cal mantenir l'activitat diplomàtica tant a un nivell polític com personal, creant lligams personals i professionals, explorant tots els interessos geopolítics d'una Catalunya independent. A més, cal tenir una xarxa d'estructures paraestatales.

L'anàlisi en base a la *realpolitik*, amb una visió realista de les relacions internacionals que tingui en compte els interessos dels estats i combinada amb una estratègia basada en el *soft power* o la projecció de valors positius associats al moviment d'independència, és una altra de les lliçons que es poden extreure. Saber construir una posició en l'àmbit geopolític i estratègic del futur estat que vols construir en relació amb els teus veïns, i sobretot respecte de l'estat del què et vols independitzar, s'ha de combinar amb un missatge encarat a encoratjar la societat civil dels països estrangers a solidaritzar-se amb

el procés d'independència.

Finalment, no es pot perdre mai l'esperança, però cal mantenir-se ferm amb els principis del moviment. I l'esperança es pot mantenir també si hi ha accions de forma permanent, passos visibles cap a la independència. Per això cal mantenir la societat mobilitzada i mostrar la imatge d'un moviment massiu, determinat i resiliènt organitzat de cara a l'estranger.

Pel que fa al fet de "no perdre mai l'esperança", es pot sintetitzar en una de les consignes polítiques més famoses de la primavera bàltica, creada pel compositor estonià Heinz Valk el 1988 "Ükskord me võidame niikuinii" (Algún dia guanyarem, no importa quan).

- És imprescindible abordar un procés d'independència des d'una visió d'estat, incloent-hi una estratègia sòlida en política exterior, la combinació del *soft* i el *hard power*.
- És fonamental identificar quins són els interessos potencials d'aquells estats que poden donar suport o reconèixer la independència, i no concentrar tots els esforços paradiplomàtics en un sol país, encara que sigui molt poderós.
- Cal estar pendents de la situació internacional i adaptar-se en termes estratègics, per detectar i aprofitar finestres d'oportunitat.
- És important mantenir el moviment popular actiu i mobilitzat, des de la perspectiva estratègica i motivacional. S'ha de mantenir una moral alta i enviar missatges a l'exterior de voluntat forta, de determinació i de moviment de masses organitzat.
- Per a mantenir una moral alta cal organitzar accions potents que involucrin la societat civil, i que serveixin com a esglaons per arribar a produir canvis perceptibles.
- La independència és un *fait accompli*, i és clau poder defensar *de facto* la sobirania sense dependre de poders exteriors en un principi. Els reconeixements vindran després.
- S'ha de mantenir una activitat diplomàtica tant a nivell públic com personal, creant i mantenint lligams personals amb dignataris estrangers, i explorar tots els interessos geopolítics d'una Catalunya independent.
- S'ha d'aprofitar la diàspora a l'estranger i interpel·lar l'elit cultural dels diferents països per a assegurar-se el suport de les respectives societats civils i poblacions.
- Cal crear i mantenir una xarxa adequada d'estructures d'estat en l'àmbit internacional, per portar a terme l'activitat paradiplomàtica.
- Cal estar disposats a sacrificar l'*statu quo* i defensar la independència de conformitat amb valors democràtics, es tracta d'un camí llarg i cal persistir malgrat la repressió.